

ZDRAVSTVENE PRILIKE U TROGIRU IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA

UDK: 614.78(497.583Trogir)“1918/1941“

Primljeno: 28. lipnja 2019.

Izvorni znanstveni rad

dr. sc. MARIJAN ČIPČIĆ

Muzej grada Splita

Papalićeva 1

21000 Split, HR

marijan.cipcic@mgst.net

U radu se na temelju arhivskih izvora, dnevnih tiskovina kao i objavljene literature izlaže prikaz zdravstvenih prilika na području trogirske Općine za vrijeme Kraljevine SHS (Jugoslavije), tj. od 1918. do 1941. godine. U navedenom razdoblju zdravstvena situacija bila je osobito loša u siromašnoj i nepristupačnoj trogirskoj zagori. Nedostatak liječnika opće prakse bio je jedan od osnovnih zdravstvenih problema. Epidemija malarije bila je također jedan od najvećih zdravstvenih ali i socijalnih problema u trogirskoj Općini. Godine 1922. osnovan je Institut za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru. Zahvaljujući radu ove zdravstvene ustanove malarija je na području Trogira suzbijena 1931. godine.

Ključne riječi: Trogir, zdravstvo, Kraljevina SHS (Jugoslavija), malarija, Institut za proučavanje i suzbijanje malarije

UVOD

U razdoblju između dva svjetska rata trogirski Općina imala je uglavnom samo jednog ili dva općinska liječnika. S obzirom na to da je Općina u tom razdoblju učestalo bila u financijskim problemima, nije niti mogla osigurati redoviti izlazak liječnika na područje općinskih sela i zaselaka. Stoga su bolesni seljaci morali odlaziti u grad ili osobno plaćati dolazak liječnika na selo, što mnogi siromašni seljaci nisu

mogli sebi priuštiti.¹ Porazna je to bila činjenica za Općinu i grad u kojem je osnovan prvi Medicinski studij u Hrvatskoj 1806. godine.² Dugogodišnji općinski liječnik u Trogiru bio je dr. Gajo Paladino. O tome koliko su kolege liječnici i sugrađani cijenili ovog intelektualca i zanesenog narodnjaka svjedoči topli nekrolog objavljen povodom njegove smrti u srpnju 1930. godine u *Novom dobu*. Dr. Ivo Sentinella nakon njegove smrti nastavio je obnašati dužnost jedinog općinskog liječnika.³

EPIDEMIJE ŠPANJOLSKE GRIPE I ŠKRLETI

Bolest koja je ostavila dubokog traga u svijetu nakon završetka Prvog svjetskog rata jest epidemija španjolske gripe. Ova se epidemija u Dalmaciji pojavila u jesen 1918. godine. Tijekom rujna i listopada naglo se povećao broj bolesnih i umrlih u Splitu o čemu je gotovo na dnevnoj bazi izvještavala tiskovina *Novo doba*.⁴ Premda podatke o oboljelima u Trogiru nisam uspio pronaći, za pretpostaviti je da je da je u isto vrijeme i u tom gradu i njegovoj okolici španjolska gripa bila rasprostranjena kao i na području čitave Hrvatske. Krajem 1918. godine smanjio se intenzitet epidemije u Hrvatskoj, a bolest se postupno povukla prirodnim putem.⁵

Tijekom 1925. godine Općinu Trogir zahvatila je epidemija škrlati. Ta bolest, koja je započinjala kao streptokokna angina grloboljom, glavoboljom, povraćanjem i osipom, prije pronalaska antibiotika bila je prilično ozbiljna. Uslijed povećanja slučajeva škrlati, Ministarstvo narodnog zdravlja stavilo je na raspolaganje Općini Trogir dva ljekarnika i dva raskuživača. Do 11. studenoga 1925. godine prijavljeno je ukupno 169 oboljenja u trogirskoj općini. Od toga je smrtno stradalo njih 35, a ozdravilo ih je 55. Njih 79 tada se još

1 Državni arhiv u Splitu (dalje: DAS), Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 3., *Liječnički protokol o zarazi škrlati, 1. listopada 1927. godine*.

2 Dana 5. studenoga 1806. godine svečano je otvoren Kolegij sv. Lazara u Trogiru s prvim medicinskim studijem. Iako je taj studij ukinut nakon nepune tri godine, njegov je veliki značaj u tome što je to bio prvi Medicinski studij u Hrvatskoj. Ljubomir Kraljević, Mirko Slade-Šilović, Srđan Boschi, Silvije Ćuririn, Zvonimir Dittrich: *Prvi Medicinski studij u Hrvatskoj u Trogiru 1806. godine*. Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinae, Beograd 1998/ XXVIII, br. 1-2, 127-134.

3 Novo doba (dalje: ND), Split 11. VII. 1930., 4.

4 Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, Zagreb 2009., 349.

5 Goran Hutinec: *Odjeci epidemije „španjolske gripe“ 1918. godine u hrvatskoj javnosti*. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2006/ XXXVIII, br. 1, 227-242.

nalazilo na liječenju.⁶ Početkom 1927. godine zabilježeno je još nekoliko novih slučajeva zaraze škrleti u mjestima Općine Trogir.⁷

Glavne zdravstvene probleme na području Trogira stvarale su okolne močvare i morski plićaci u kojima su se legli komarci prijenosnici malarije. Isti je slučaj bio u Osoru, Ninu, Skradinu, Metkoviću i Stonu.⁸

INSTITUT ZA PROUČAVANJA I SUZBIJANJE MALARIJE (HIGIJENSKI ZAVOD)

Na dalmatinskom području malarija je bila raširena još od davnina. Prvi podaci o postojanju malarije u Dalmaciji potječu iz 18. stoljeća. Malarija je, uz to što je bila veliki zdravstveni problem, bila i značajan socijalni problem. Epidemija malarije bila je najintenzivnija od proljeća do jeseni. Tada bi onesposobila značajan broj ljudi, mahom poljoprivrednika, pa bi zbog toga mnoga polja ostala neobrađena a ljetina neubrana. Oboljele je malarija ostavljala u dugotrajnoj anemiji i fizičkoj slabosti, a posebno je negativno utjecala na duševno zdravlje djece. Do širenja epidemije došlo je po završetku Prvog svjetskog rata, kada su se neizliječeni vojnici vraćali svojim kućama te su zbog toga predstavljali bogat izvor novih zaraza.⁹ Zbog sprečavanja širenja malarije u Trogiru, početkom 20. stoljeća zasuti su plićaci u Solinama te su na tom mjestu zasadena borova stabla.¹⁰

S obzirom na progresivan rast malarije u Dalmaciji, i to one u pogibeljnoj tropskoj formi, 1922. godine u Trogiru je po naredbi Ministarstva zdravlja Kraljevine SHS, uz pomoć Rockefellerove zaklade, osnovan Institut za proučavanje i suzbijanje malarije. Područje djelovanja Instituta bile su Dalmacija i Hercegovina. Glavni zadaci ovog Instituta, koje je postavilo Ministarstvo

6 Jadranska pošta (dalje: JP), 4. IX. 1925., 3; JP, 17. X. 1925., 3; JP, 24. X. 1925., 3; ND, 11. XI. 1925., 6.

7 JP, 13. I. 1927., 3

8 Ivo Babić: *Trogir. Grad i spomenici*. Split 2016., 45.

9 Močvarne vode u okolici Trogira u koje su se slijevali potoci i bujice bili su uzrok širenju malarije na tom području. Infektivnu bolest malariju izaziva sićušni parazit *Plasmodium* i prenosi se ubodom zaraženog komaraca roda *Anopheles*. Zorana Klišmanić-Nuber, Ankica Smoljanović: *Osnivanje i rad Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru*. Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinae, Beograd 1998/ XXVIII, br. 1-2, 165.-166.

10 I. Babić: nav. dj. 45.

zdravlja, bili su: proučavanje epidemiologije svih vrsta malarije, ispitivanje vrsta komaraca prenositelja malarije, predlaganje metoda praktičnog suzbijanja malarije u raznim malaričnim krajevima, podučavanje nižeg sanitetskog osoblja za potrebe ispitivanja i suzbijanja malarije, prikupljanje i vođenje statistike, vođenje antimalarične propagande i nadzor. Upravitelja Instituta imenovao je ministar Narodnog zdravlja. Upravitelj je, uz stručni dio, vodio i administraciju Instituta.¹¹

Slika 1. Dr. Andrija Sfarčić (Državni arhiv u Splitu)

Utemeljitelj i prvi ravnatelj Instituta bio je dr. Andrija Sfarčić.¹² Institut je bio smješten u zgradi pokraj Batarije. Podršku pri osnivanju Instituta pružio je dr. Peter Mühlens, ugledni profesor na Sveučilištu u Hamburgu, koji je radio na Institutu za proučavanje tropskih bolesti u istom gradu. On je boravio u Trogiru tijekom 1922. godine. Između ostaloga je, u koautorstvu s dr. Sfar-

11 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 2., *Pravilnik Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru.*; Andrija Sfarčić: *Izveštaj o suzbijanju malarije u Dalmaciji godine 1922.-1926.* Split 1927., 26-27.

12 Dr. Andrija Sfarčić (Milna na Braču, 1884. – Split, 1955.) bio je liječnik, ravnatelj Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru (1922. – 1929.) a potom i načelnik Odjela za socijalnu politiku i narodno zdravlje pri Banskoj upravi Primorske banovine u Splitu. Ivan Armada: *Povijest filijale sestara dominikanki na Čiovu.* Kulturna baština, Split 39/2013, 155.

čićem, napisao priručnik o suzbijanju malarije.¹³ U studenome 1922. godine u Trogiru je održao javno predavanje na temu teških prilika u Rusiji.¹⁴ Ovo predavanje bila je prigoda da se Trogirani oproste od dr. Mühlensa koji je nedugo nakon toga napustio Trogir.¹⁵ Od samog početka svog djelovanja Institut je dobivao podršku od svjetski uglednih malariologa. Institut su tako obišli Giovanni Battista Grassi i Alberto Missirolli. Talijanski liječnik i zoolog Grassi uspio je dokazati prijenos malarije preko komarca na čovjeka, dok je Missirolli usko surađivao s Higijenskom sekcijom Lige naroda. Zbog velikih zasluga i predanoga rada na suzbijanju malarije, po preporuci dr. Andrije Štampara, i sam je dr. Sfarčić postao članom Higijenske sekcije Lige naroda 1924. godine. Mnoge uvažene osobe koje su djelovale na području higijene i javnoga zdravstva bile su povezane s dr. Sfarčićem i Institutom u Trogiru.¹⁶

Prva sveobuhvatna akcija ovog Instituta s ciljem suzbijanja malarije započeta je u srpnju 1923. godine, a u kolovozu je proširena na čitavu Dalmaciju. Bila je organizirana tako da su sva malarična područja bila podijeljena na okružja. Svako je okružje imalo svoju središnju stanicu, a svaka stanica svoga endemijskog ljekara ili općinskog liječnika.¹⁷

13 Peter Mühlens, Andrija Sfarčić: *Malarija i njeno suzbijanje – kratko uputstvo za pomoćno osoblje antimalaričnih stanica*. Zagreb 1923.

14 U Rusiji je dr. Mühlens vodio podružnicu Crvenog križa. ND, 14. XI. 1922., 4.

15 ND, 14. XI. 1922., 4.

16 Stella Fatović-Ferenčić, Josip Bakić, *Razvitak Higijenskog zavoda Split, današnjega Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije*. 90 godina u službi zdravlja: 1922.-2012.: od Higijenskog zavoda u Splitu do Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, ur. Stella Fatović – Ferenčić, Split 2012., 104.

17 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 2., *Izveštaj dr. Andrije Sfarčića o suzbijanju malarije*.

Slika 2. Dr. Andrija Sfarčić sa suradnikom u laboratoriju (Državni arhiv u Splitu)

Institut za proučavanje i suzbijanje malarije, odlukom Ministarstva zdravlja od 1. travnja 1928. godine, promijenio je naziv u Higijenski zavod. U ovoj ministrovjoj odluci navodi se da će središte Higijenskog zavoda ostati u Trogiru dok se ne steknu uvjeti za preseljenje u Split. Higijenske ustanove u Splitu ovom su uredbom spojene s Higijenskim zavodom u Trogiru.¹⁸ Pod nadležnost Higijenskog zavoda Trogir – Split spadale su brojne medicinske ustanove na području Dalmacije i Hercegovine.¹⁹ Zgrada ove ustanove u Trogiru se nalazila na Batariji. Zavod je imao intenzivnu publicističku djelatnost, izdavši brojne

18 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 1., *Prijepis rješenja Ministarstva narodnog zdravlja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca br. 15.533, 31. ožujka 1928. godine.*

19 To su bili: 1) Domovi Narodnog Zdravlja u Benkovcu, Blatu na Korčuli i Livnu, 2) Bakteriološke stanice u Splitu i Dubrovniku, 3) Zdravstvene stanice u Ninu, Skradinu, Imotskom, Vrlici, Jelsi, Kaštel Sućurcu, Milni, Visu, Muću, Lečevici, Biogradu na Moru i Otavicama, 4) Školske poliklinike s narodnim kupatilom u Splitu, Sinju, Metkoviću, Šibeniku i Dubrovniku, 5) Dispanzeri za venerologiju, trahom, tuberkulozu i malariju u Splitu, Šibeniku, Dubrovniku, Trogiru itd. Andrija Sfarčić: *Socijalno-medicinske ustanove Higijenskog zavoda Trogir-Split*. Split 1930., 3.-4.

korisne publikacije o sprečavanju malarije, tuberkuloze, trbušnog tifusa, škrteti i sl.²⁰ Godišnje izvješće o izvršenim poslovima na suzbijanju malarije, koje je sadržavalo razne statističke podatke, dovršavalo se do kraja siječnja svake godine i dostavljao Ministarstvu zdravlja.²¹ Prema izvješću iz 1929. godine, tijekom šest godina u akcijama koje su za cilj imale suzbijati malariju u Dalmaciji sudjelovalo je 28 liječnika i ljekara te 24 medicinske sestre.²²

U travnju 1928. godine Higijenski zavod u Trogiru pokrenuo je, na poticaj Ministarstva zdravlja, sveobuhvatnu prosvjetnu akciju koja je za svrhu imala podizanje zdravstvene svijesti, posebno u selima. Sve zdravstvene ustanove koje su bile pod upravom trogirskog Zavoda trebale su organizirati predavanja u samim ustanovama, školama, općinskim i kino dvoranama, čitaonicama te ostalim raspoloživim mjestima. Apeliralo se na svećenike i pučke učitelje da se i oni uključe u ovu akciju promicanja osobne higijene. Institut je budućim predavačima na upotrebu stavio svoju knjižnicu koja se popunjavala raznim publikacijama iz svih grana zdravstva.²³

Institut je obučavao svoje pomoćno stručno osoblje na jednogodišnjem kursu kroz teoriju i praksu. Po završetku kursa, polaznici su dobivali diplome, te su potom poslani na rad u antimalarične stanice, gdje su dobivali plaću kao niži državni službenici.²⁴

Institut su često posjećivale znanstvene ekskurzije. Tako je 40 studenata medicine, predvođenih dr. Andrijom Štamparom, tadašnjim načelnikom u Ministarstvu narodnog zdravlja, posjetilo Institut krajem rujna 1923. godine. Tom je prigodom dr. Sfarčić održao predavanje studentima, a organizirana je i terenska nastava.²⁵ U lipnju 1925. godine posjetili su Institut članovi Higijenske sekcije Lige naroda na čelu sa dr. Abelom. Delegacija je došla kako bi se upoznala s metodama suzbijanja malarije u Trogiru. U svrhu istraživanja,

20 Popis objavljenih publikacija Higijenskog zavoda vidi kod: A. Sfarčić: *Socijalno-medicinske ustanove Higijenskog zavoda Trogir-Split*. 41.-42.

21 Z. Klišmanić-Nuber, A. Smoljanović: nav. dj. 166.

22 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 2., *Izvještaj dr. Andrije Sfarčića o suzbijanju malarije iz 1929. godine*.

23 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 3., *Dopis Higijenskog zavoda u Trogiru svim zdravstvenim ustanovama, 5. travnja 1928. godine*.

24 Z. Klišmanić-Nuber, A. Smoljanović: nav. dj. 166-167.

25 ND, 1. X. 1923., 3.

proputovali su pod vodstvom dr. Sfarčića veliki dio Dalmacije.²⁶ U kolovozu 1929. godine iz Lige naroda poslana su četvorica liječnika (tri Grka i jedan Španjolac) kako bi se upoznali s organizacijom Instituta te praktičnim metodama suzbijanja malarije. Grčki su liječnici u svojoj zemlji trebali organizirati higijensku službu po uzoru na Institut u Trogiru i pod pokroviteljstvom Rockefellerove zaklade. U Trogir je svakih deset dana stizala jedna skupina od sedam medicinara iz Zagreba kako bi se upoznali s praktičnim radom suzbijanja malarije. Njihov je boravak također financirala Rockefellerova zaklada.²⁷ Načelnik Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja dr. Andrija Štampar ponovno je posjetio Institut u kolovozu 1929. godine.²⁸

Slika 3. Institut za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru

Za edukaciju lokalnog stanovništva o štetnosti malarije, Institut se služio javnim prikazivanjem edukacijskih filmova. Već 1923. godine Institut je posjedovao dvoranu za predavanje s projekcijskim uređajem i prijenosnim kinoaparatom. Iste su se godine prikazivala dva filma o malariji, jedan inozemne

²⁶ ND, 11. VI. 1925., 3.

²⁷ JD, 9. VIII. 1929., 2.

²⁸ JD, 12. VIII. 1929., 2.

a drugi domaće produkcije.²⁹ Filmove je Institut nabavljao od Higijenskog zavoda iz Zagreba po cijeni od 5 dinara po metru trake.³⁰

Po nalogu Ministarstva zdravlja, 1926. godine osnovan je Sanatorij za malarično-kahektičnu djecu na Čiovu kod Trogira. Sanatorij je smješten na zapuštenom dominikanskom samostanu sv. Križa.³¹ U njemu su se liječili najteži slučajevi malarije kod djece od 6 do 14 godina iz svih dijelova Primorske banovine. Djeca koja su se primala u sanatorij bila su uglavnom blijedožuta, mršava, napuhana trbuha i jako otečene slezene. U sanatoriju su se držala po potrebi, uglavnom oko 3 mjeseca, a u težim slučajevima i do 6 mjeseci.³² Nakon što je samostan postao lječilište, uz njega su izgrađene tri velike barake s po 100 kreveta, jedna baraka za zaraženu djecu i jedna za smještaj osnovne škole koju su djeca pohađala. Pod borovima je uređen prostor za igru i odmor djece. Sestre dominkanke skrbile su o oboljeloj djeci, te su ih podučavale u jednorazrednoj pučkoj školi.³³ U razdoblju od 1926. do 1933. godine u sanatoriju je primljeno i liječeno 1.615 djece.³⁴

Postignuti rezultati Instituta kroz godine njegova djelovanja bili su više nego zadovoljavajući. Velika podrška dugogodišnjem ravnatelju Instituta dr. Sfarčiću bili su njegovi pomoćnici dr. Đorđe Gulemino, dr. Eugen Nežić i dr. Franjo Buntjelić.³⁵ O kvalitetnom radu na suzbijanju malarije najbolje svjedoči službeni dokument od 14. srpnja 1931. godine pod brojem 9598, s potpisom tadašnjeg ravnatelja dr. Škarića, u kojem se navodi da u Trogiru nema malarije. Dokument je izdan na upit načelnika trogirske Općine Marina Lušića. To je potvrdio i dr. Sfarčić, koji je tada obnašao dužnost načelnika Zdravstvenog odsjeka Kraljevske banske uprave Primorske banovine u Splitu.³⁶ O impresivnom radu Instituta govore nam brojke o izvršenih 719.378 kliničkih pregleda i 389.979 mikroskopskih pretraga u prvih deset godina rada. Suzbijanje mala-

29 Željko Dugac: *Zdravstveno prosvjeđivanje filmom ranih 1920-ih u Hrvatskoj*. Časopis za suvremenu povijest, Zagreb 2009/41, br. 3, 759.-760.

30 DAS, Osobna zbirka Andrije Sfarčića, kut. br. 1., *Dopis Higijenskog zavoda iz Zagreba, 28. ožujka 1929. godine. (Državni arhiv u Splitu)*

31 A. Sfarčić: *Izvištaj o suzbijanju malarije*, str. 53.

32 Josip Škarić: *O rezultatu desetogodišnjeg rada Higijenskog zavoda u Splitu bivšeg Instituta za malariju (Higijenskog zavoda) u Trogiru i područnih socijalno-medicinskih ustanova u Primorskoj banovini*, Split 1933., 23.

33 I. Armanda: nav. dj. 140-141.

34 J. Škarić: nav. dj. 23.

35 Z. Klišmanić-Nuber, A. Smoljanović: nav. dj. 167.

36 JP, 22. VII. 1931., 5.

rije podrazumijevalo je i istraživanje biologije komaraca pa se stoga u Institutu razvio i prvi medicinsko-etnomološki laboratorij (1922.-1933.) kojeg je osnovao i vodio dr. Stanko Karaman. Godine 1933. Higijenski zavod je iz Trogira preselio u Split u novu zgradu u kojoj i danas djeluje njegov pravni nasljednik *Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije*.³⁷

UBOŽIŠTE SV. LAZARA

Crkva sv. Lazara, zvana još i Sv. Josip, prvobitno je izgrađena 1417. godine na Čiovu. Uz crkvu je bila sagrađena kućica za gubavce. Početkom 16. stoljeća franjevci-konventualci proširili su crkvu i dogradili samostan. Tu su boravili sve do 1796. godine. Nakon njihova odlaska, samostan je pretvoren u gimnaziju pa potom u gradsku ubožnicu.³⁸

Na mjestu starog ubožišta, sagrađeno je novo 1909. godine, a za predsjednika *Javne dobrotvornosti*, organizacije koja je upravljala ovim ubožištem, izabran je mitronosni opat Josip Sentinella.³⁹ Novu zgradu, prostranu jednokatnicu, sagrađio je građevinski poduzetnik Eduard Žagar.⁴⁰ O siromasima su se brinuli dominikanci.⁴¹

Don Lucije Mileta predsjedao je *Javnom dobrotvornosti* u vrijeme kada je obnašao opatsku dužnost u Trogiru. Tajnik-blagajnik bio je Frane Slade. *Javno dobrotvorstvo* preuzelo je na sebe dužnost, iz prihoda ostavština⁴² kojima je raspolagalo, plaćati služenje nekoliko misa, a o tome koliko je misa odsluženo slao se godišnji izvještaj Biskupskom ordinarijatu u Splitu.⁴³ Trogirska *Javna dobrotvornost* se pak 1935. godine našla u financijskim problemima.⁴⁴

37 S. Fatović-Ferenčić, J. Bakić: nav. dj. 111, 118.

38 Ivan Delalle: *Trogir. Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Trogir 1936., 78.

39 Isto.

40 Stanko Piplović: *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*. Split 1996., 113-114.

41 I. Babić: nav. dj. 464.

42 Neke od ostavština čijom je imovinom *Javna dobrotvornost* raspolagala bile su ostavštine Antuna Sonjare, Marije udane Tironi, dr. Antuna Tacconija, contea Antuna Fanfogne, Frane Lubina, don Frane Macanovića, Mije Meneghellija, don Rikarda Tacconija, dr. Mate Zannonija (biskupa) itd. Nabiskupijski arhiv Split (dalje: NAS), Splitsko-makarska nadbiskupija, metropolija, Spisi, br. 3130/1935, *Iskaz obveza sv. Mise Javne dobrotvornosti u Trogiru, 22. rujna 1935. godine*.

43 NAS, Splitsko-makarska nadbiskupija, metropolija, Spisi, br. 3130/1935, *Dopis Javne dobrotvornosti u Trogiru Biskupskom ordinarijatu u Splitu, 4. rujna 1928. godine*.

44 Iz Biskupijskog ordinarijata u Splitu tražili su upravu Javne dobrotvornosti u Trogiru detaljno financijsko izvješće. NAS, Splitsko-makarska nadbiskupija, metropolija, Spisi, br. 3130/1935, *Dopis Biskupskog ordinarijata u Splitu upravi Javne dobrotvornosti u Trogiru, 7. ožujka 1935. godine*.

U srpnju 1933. godine izbila je afera s dugogodišnjom štičenicom ubožišta sv. Lazara Marijom Rožić. Nju je uprava *Javne dobrotvornosti* premjestila iz zasebne sobe na prvom katu u zajedničku sobu s ostalim štičenicima. Marija Rožić se zbog toga žalila Biskupskom ordinarijatu u Splitu, optuživši tajnika organizacije i tadašnjeg trogirskog načelnika Franu Sladu da je povjerovao raznim lažima osoba koje su je htjele oklevetati.⁴⁵ Uprava *Javne dobrotvornosti* je preko Biskupskog ordinarijata u Splitu od Marije Rožić tražila da se okani spletki i da se pokori njihovim naredbama.⁴⁶

LJEKARNE

U Trogiru je 29. listopada 1271. godine otvorena prva ljekarna u Europi. Prema zapisu oca hrvatske povijesti – Trogiranina Ivana Lučića, prva ljekarna u Trogiru nalazila se na gradskom trgu nedaleko katedrale, a prvi ljekarnici bili su Muccius, Rolandini i Venturi, koji su došli iz Italije.⁴⁷

U Trogiru su u razdoblju između dva svjetska rata radile dvije ljekarne.⁴⁸ Prva je bila poznata pod imenom Andrić-Lubin. U toj je ljekarni radio Andrija Andrić od druge polovice 19. stoljeća do 1889. godine. Nakon njega ljekarnu je kupio Lubio Lubin, i u njoj je radio sve do 1901. godine. U ljekarni su radili još Jakica Bule i Šime Madirazza. Kratko vrijeme je u njoj radio i Norberto Cindro. Ivo Babić je ovu ljekarnu otkupio 1913. godine od Ernestine Lubin, i u njoj je radio sve do početka Drugog svjetskog rata. Babićeva ljekarna nalazila se u glavnoj gradskoj ulici, nausprot samostana sv. Nikole.⁴⁹

Druga trogirski ljekarna, pod nazivom *Alla Madonna assunta*, u vlasništvu obitelji Nutrizio, nalazila se u prizemlju kuće Čipiko. Godine 1887. Filip Nutrizio umro je od kapi, a na mjestu ljekarnika naslijedio ga je Franjo Galvani. Luigi Nutrizio (Filipov nećak) naslijedio je stričevu ljekarnu. Nakon Prvog svjetskog rata odselio se u Italiju, a ljekarnu je prodao Viktoru Marchiju iz

45 NAS, Splitsko-makarska nadbiskupija, metropolija, Spisi, br. 2030/1933, *Dopis Marije Rožić Biskupskom ordinarijatu u Splitu, 10. srpnja 1933. godine.*

46 NAS, Splitsko-makarska nadbiskupija, metropolija, Spisi, br. 2030/1933, *Dopis opata Lucija Milete Biskupskom ordinarijatu u Splitu, 23. srpnja 1933. godine.*

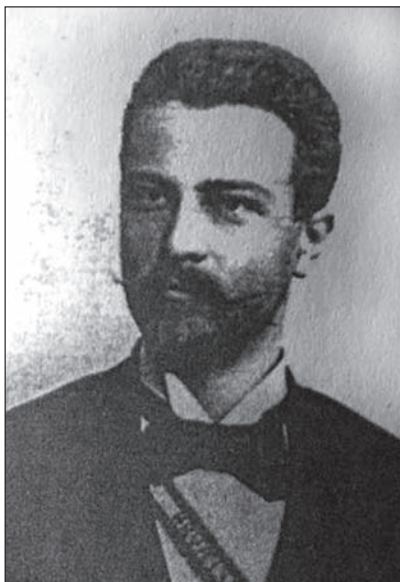
47 Gvozden Matulović: *Iz barbinega noteša.* Zagreb 1995., str. 99.

48 *Upravno, sudske i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Primorske banovine po stanju od 1. maja 1938.* Zagreb 1938., 15.

49 Ivo Babić, Arsen Duplančić: *Povijest trogirski obitelji Babić-Nutrizio.* Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Split XI/1990., 343; Šimun Jurišić: *Dalmatinsko iverje,* Split 1984., 49.

Zadra.⁵⁰ U ovoj ljekarni, osim namještaja, nalazilo se oko 40 starih posuda od porculana i zemlje sa starinskom nomenklaturom lijekova. Novi vlasnik Marchi pokušao je prodati ovu zbirku strancima. Da to ne smije učiniti bez njihove privole, upozorili su ga iz Konzervatorskog ureda za Dalmaciju.⁵¹ Te posude je naposljetku otkupio Grad Trogir 1960. godine.⁵²

Kao upravitelj ljekarne u vlasništvu obitelji Nutrizio u Trogiru, radio je Roko Slade-Šilović po zavšetku svog studija u Grazu. Nakon radnog vijeka koji je odradio kao bolnički farmaceut u Splitu i Dubrovniku od 1907. do 1919. godine, Slade-Šilović vratio se u Trogir. U svom je gradu pokušao dobiti koncesiju za otvaranje vlastite ljekarne. Koncesiju za ljekarnu nije uspio dobiti.⁵³ No, dobio je dozvolu za otvaranje privatne drogerije koju je vodio sve do svoje smrti 1944. godine.⁵⁴

Slika 4. Roko Slade-Šilović (Privatni arhiv obitelji Slade-Šilović)

50 I. Babić, A. Duplančić: nav. dj. 344.; Š. Jurišić: nav. dj. 49.

51 Arhiv Konzervatorskog ureda u Splitu, Spisi, br. 142/1925, *Dopis don Frane Bulića*, 24. studenoga 1925. godine.

52 Nakon što je osnovan Muzej grada Trogira 1963. godine, na čuvanje su mu predane navedene posude. Aleksandra Bilić Petričević, Fani Celio Cega, Daniela Kontić Strojan, Lujana Paraman, Danka Radić, Goranka Tomaš: *50. godina Muzeja grada Trogira 1963.-2013*. Trogir 2013., 21.

53 Dalmatinski glasnik: zvanični list Pokrajinske vlade za Dalmaciju, 19. III. 1919., 2.

54 Bosiljka Jadras: *Roko Slade Šilović*, Radovi sa međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru, Zagreb 1973., 112.

ZAKLJUČAK

Zdravstvene prilike u trogirskom kraju između svjetskih ratova bile su loše. Općina, koja je prema popisu stanovništva 1931. godine brojala 23.525 stanovnika, imala je dva općinska liječnika, a nakon smrti dr. Gaje Paladina samo jednog – dr. Ivu Sentinellu. Trogirska zagora je, zbog slabe prometne povezanosti s gradom Trogicom, time bila najviše pogođena. U Trogiru, gradu u kojem je otvorena prva ljekarna u Europi, u međuratnom razdoblju djelovale su dvije ljekarne i jedna privatna drogerija Roka Slade-Šilovića. Trogirsko područje, kao izrazito močvarno, oduvijek je imalo problema s malarijom. Ta pošast ne samo da je bila veliki zdravstveni problem za lokalno stanovništvo, već je imala snažne refleksije na socijalni i gospodarski život trogirskog kraja. Osnivanjem Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije 1922. godine u Trogiru, započela je odlučna bitka s malarijom. Ova specijalizirana zdravstvena institucija, koja od 1928. godine mijenja naziv u Higijenski zavod, pokrivala je područje Dalmacije i Hercegovine. Brojni su domaći i inozemni liječnici te studenti dolazili u stručne posjete Higijenskom zavodu što svakako svjedoči o kvalitetnom radu te ustanove.

HEALTH CARE IN TROGIR BETWEEN WORLD WARS

Summary

Based on archival sources, daily newspapers, and published literature, this paper gives an overview of health opportunities in the Trogir Municipality during the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (Yugoslavia). During this time the health situation was particularly bad in the poor and inaccessible Trogir hinterland. The lack of general practitioners was one of the underlying health problems. The malaria epidemic was also one of the biggest health and social issues in the Trogir Municipality. The Institute for the Study and Suppression of Malaria was founded in 1922 in Trogir. In 1931 malaria was repressed in the area of Trogir thanks to the hard work of this health institution. In Trogir, the city where the first pharmacy in Europe was opened, two pharmacies and one private drugstore, owned by Roko Slade-Šilović, operated in the interwar period.

Keywords: Trogir, health, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Yugoslavia), malaria, the Institute for the Study and Suppression of Malaria